

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗБИРАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ****SOME ISSUES OF COLLECTING AND RECORDING OF ELECTRONIC EVIDENCE
IN CIVIL PROCEEDINGS**

**Грабар Н.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ**

Метою статті є аналіз окремих теоретичних та практичних позицій щодо збирання та фіксації електронних доказів у цивільному процесі.

В межах окресленої теми розглянуто існуючі позиції науковців стосовно збирання та фіксації доказів у цивільному процесі. Узагальнено поняття електронний доказ. Досліджено закріплені у цивільному процесуальному законодавстві способи збирання та процесуального закріплення електронних доказів. Встановлено, що електронні докази як засіб доказування безпосередньо мають вплив на інститут доказування у цивільному процесі, що сприяє удосконаленню процедури щодо збирання та самої фіксації таких доказів. Окрім цього, визначено, що електронні докази не можуть існувати самостійно без носія інформації. Зроблено висновок, що є два види електронних доказів це такі, які дають можливість досліджувати їх у судовому засіданні та інша група, специфічні, через самого носія інформації – котрі без спеціальної техніки та певних технічних знань не можливо досліджувати у залі судового засідання.

В результаті здійсненого дослідження було опрацьовано окремі питання збирання електронних доказів та способи їх фіксації у цивільному процесі. Такі докази повинні отримуватись та збиратись законним шляхом. Підтверджено що електронні докази є самостійним засобом доказування при здійсненні правосуддя по цивільній справі. Відмінність електронних доказів від інших доказів виражається через їх відтворення, оскільки це вимагає додаткового застосування певних технічних засобів, а в окремих випадках і спеціальних знань. З'ясовано, що для юридичної сили електронний доказ має відповідати законодавчо закріпленим вимогам, адже в подальшому такий доказ є запорукою реалізації мети та завдань цивільного процесу.

Стверджується, що сама доказова база електронного доказу прямо залежить від технічного носія і як наслідок, може сприяти надалі належній оцінці доказу або навпаки – ускладнювати процедуру дослідження такого доказу. Зроблено висновок, що проблемним на сьогодні залишається встановлення та визнання оригіналу електронного доказу. Саме тому вимогою сьогодні є законодавче врегулювання способів законного збирання та отримання електронних доказів, їх використання та застосування з дотриманням умов належності, достатності, допустимості та достовірності, що є необхідним для здійснення цивільного судочинства.

Ключові слова: доказ, електронний доказ, цивільне судочинство, правосуддя, цифровізація, доказування, електронний документообіг.

The article aims to analyze particular theoretical and practical attitudes to collecting and recording electronic evidence in civil proceedings.

Within the framework of the outlined topic, the existing positions of scientists regarding collecting and recording evidence in the civil process are considered. The concept of electronic proof is generalized. The methods of collecting and recording electronic evidence established in civil procedure legislation are studied. It is proved that electronic evidence as a means of proof directly affects the institution of proof in a civil process, which contributes to the improvement of the procedure for collecting and recording such evidence. In addition, it is determined electronic evidence cannot exist independently without a data medium. It is concluded that there are two types of electronic evidence: evidence that makes it possible to examine it in a court session and another group, specific evidence due to the information medium, which cannot be investigated in a courtroom without special equipment and thorough technical knowledge.

According to the conducted research, separate issues of collecting electronic evidence and ways of recording in civil proceedings are worked out. Such evidence must be obtained and collected lawfully. It is confirmed that electronic evidence is an independent means of proof in exercising justice in a civil case. The difference between electronic and other evidence is expressed through their reproduction, as this requires the additional use of specific technical means and, in some cases, unique knowledge. Nevertheless, electronic evidence must meet the legally established requirements to have legal force because, in the future, such evidence guarantees the implementation of the purpose and tasks of the civil process.

It is stated that the evidence base of electronic evidence directly depends on the technical medium and, as a result, may contribute to the proper evaluation of the evidence in the future or, on the contrary, complicate the procedure of researching such evidence. Therefore, it is concluded that establishing and recognizing the actual electronic evidence remains problematic today. That is why today's requirement is the legislative regulation of the methods of legal collecting and obtaining of electronic evidence, its use and application in compliance with the conditions of propriety, sufficiency, admissibility and authenticity, which is necessary for the implementation of civil proceedings.

Key words: evidence, electronic evidence, civil proceedings, justice, digitalization, proof, electronic record keeping.

Постановка проблеми. Сьогодні з впевненістю можна заявити, що впровадження передових технологій відбулося практично у всіх сферах суспільного життя. Суспільство використовує технічні засоби для реалізації своїх потреб. Цифровізація також відбувається і в судочинстві України. Різні технології змінюють діяльність судової системи і поряд з паперовими документами виникає можливість застосування електронного документообігу.

Втім, поки що, цивільно-процесуальне законодавство не достатньо переформатоване під сучасний технічний прогрес. Цифровізація створила у цивільному судочинстві труднощі щодо правильності збирання електронних доказів та їх фіксації як одного із засобів доказування при здійсненні правосуддя. Така проблема стала перепорою у можливості в повній мірі застосування новітніх технологій, електронних ресурсів, що містять інформацію по цивільній справі для подальшого вирішення цивільного спору та прийняття законного рішення.

Недостатнє законодавче виокремлення електронного доказу як окремого самостійного засобу доказування у цивільному процесі ускладнює його використання як одного із ключових засобів доведення та підтвердження, цивільного права або спростування з приводу порушення права.

Водночас через відсутність єдності думок щодо збирання електронних доказів та їх фіксації як одного із засобів доказування при здійсненні правосуддя виникає потреба у подальшій розробці зазначених теоретичних положень.

Оцінка стану дослідження. Проблемні питання щодо електронних доказів у своїх наукових працях досліджували А.Ю. Каламайко, О.М. Лазько, Г.З. Огнев'юк, О.П. Радкевич, Д.М. Цехан, А.С. Штефан та ін. Проте, питання фіксації електронних доказів розглядалось фрагментарно та не було повністю досліджено.

Виклад матеріалу. Сьогоднішній прогрес у сфері інформаційних технологій диктує багато як можливос-

тей так і потребує багатьох законодавчих змін. Він підвищує необхідність нормативного врегулювання питання збирання та фіксації електронних доказів та виокремлення електронних доказів в окремий засіб доказування у цивільному судочинстві. За умови чіткої правової вказівки стосовно виділення серед доказів і електронний доказ, в подальшому, надасть змогу сформулювати ефективний механізм збирання електронних доказів та узаконить способи їх фіксації для реалізації завдань та мети цивільного судочинства.

Внесення змін та розширення поняття доказів у цивільному процесуальному законодавстві України сприяє усуненню прогалин стосовно збирання та фіксації електронних доказів та їх використання як засобу доказування у судовому провадженні. Звичайно, що правосуддя має сьогодні відповідати потребам часу. Теперішнє покоління не уявляє свого існування без всесвітньої мережі Інтернет. Щоденно, саме через цю мережу, відбувається велика кількість правопорушень, зловживань щодо прав свобод та інтересів громадян. Тому виникає необхідність створити правильний, дієвий, а головне, законний алгоритм судового захисту прав саме через докази, в тому числі і електронні, оскільки, вони займають одне з головних місць у вирішенні спору та поновленні і визнанні прав.

З цього приводу влучно зазначає А. Каламайко, що поступово електронні ресурси стають основним джерелом інформації, підтвердженням чого є досвід технологічно розвинутих країн. Надалі роль електронних засобів доказування буде зростати і в Україні [1, с. 129].

Також слушною є позиція В.В. Зімнік про те, що надання електронним доказам статусу самостійного засобу доказування як важливий крок у державотворенні, що привів до подальших реформ у затвердженні нових положень процесуальних кодексів саме щодо цього засобу доказування [2].

Фактично з моменту законодавчого закріплення електронних доказів як засобів доказування виникла необхідність у закріпленні процедури щодо збирання, дослідження та оцінки зазначених доказів самим судом а також і технічне забезпечення судів для можливої реалізації те ефективного застосування такого виду доказів для встановлення об'єктивної істини по цивільній справі.

Для подальшого дослідження питання щодо збирання та фіксації електронних доказів варто проаналізувати саме поняття «електронні докази». Так, згідно із ч. 1 ст. 100 ЦПК України електронні докази це – інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [3].

А в ст. 2 Типового закону про електронну торгівлю від 1997 року, рекомендованого Генеральною Асамблеєю ООН, визначається що електронний доказ це інформація, що підготовлена, відправлена, отримана або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграф, телекс або факс [4].

В свою чергу, В.В. Мурадов під електронними доказами визнає сукупність інформації, яка зберігається в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв і в електронних засобах [5, с. 313].

Зі свого боку, Ю.С. Павлова, у своєму дисертаційному дослідженні «Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі» висунула пропозицію щодо вдоско-

налення визначення поняття електронного доказу, як будь-якої інформації, представленій в електронній формі, що має значення для встановлення фактів предмета доказування в процесі розгляду та вирішення цивільної справи, дослідження якої здійснюється за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів; теоретичні моделі класифікації електронних доказів залежно від: особливостей форми електронних доказів, суб'єкта фіксації електронних даних, змісту електронної інформації, порядку формування електронних даних тощо [6].

За словами судді Н. Блажівської, Велика Палата ВС неодноразово зазначала про те, що електронними доказами є інформація в електронній формі. В одній зі справ ВП ВС дійшла висновку щодо відсутності порушення прав позивача, оскільки інформація про прийняте рішення розміщена на офіційному вебсайті ВРП, що є належним та допустимим доказом. Інша правова позиція: Велика Палата ВС погодилася з позицією суду першої інстанції про те, що висновки Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів про притягнення позивача до дисциплінарної відповідальності правомірно ґрунтуються на копії аудіозапису розмови, розміщеної в інтернеті [7].

Таким чином, електронні докази це є отримана законним шляхом інформація що міститься в електронній формі та відтворює відомості і певні факти про обставини справи, які мають значення для відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав громадян і надається до суду у визначений спосіб.

Говорячи про електронні докази у цивільному судочинстві, варто розуміти, що надати визначення та виокремити у самостійний засіб доказування замало, потрібно створити необхідну законодавчу базу для можливості збирання та фіксації електронних доказів учасниками цивільного процесу та організувати технічне забезпечення судових органів для можливості їх огляду та дослідження в суді. Доречним та необхідним є чітке формулювання у законодавстві способів фіксації та порядок застосування електронних доказів під час здійснення правосуддя у цивільній справі.

Аналізуючи наукову літературу та законодавство, можна визначити основні ознаки електронних доказів як окремого засобу доказування. Насамперед слід відзначити, що ці ознаки можна умовно поділити на дві групи: а) загальні ознаки доказів, притаманні усім засобам доказування; б) спеціальні ознаки електронних доказів, характерні лише для цього виду доказів [8].

На відміну від звичайних паперових документів, характеристики та просторові межі яких звикли бачити, електронні документи мають іншу природу і вирізняються такими характеристиками: – електронний документ не може існувати без носія інформації. Набувають значення ідентифікаційні ознаки носія інформації (зокрема найменування типу, марки, моделі, індивідуального машинного носія інформації, на якому записано документ); – електронні докази невидимі «неозброєним оком» (без спеціального інструментарію), існують у нематеріальному вигляді, а для їхнього сприйняття та дослідження використовують програмно-технічні засоби; – вони можуть бути змінені, пошкоджені або знищені у процесі експлуатації пристрою чи під впливом фізичних чинників (таких як високий рівень вологості, висока температура, ультрафіолет, електромагнітні випромінювання тощо); – за стадіями виготовлення документи, у т. ч. й електронні, поділяють на оригінали, дублікати, копії та виписки [9, с. 207].

Більше того, вагоме значення, на наш погляд, має те, що електронні докази повинні відповідати вимогам закону та мають надаватися суду у визначений спосіб. Окрім цього, до електронних доказів процесуальним законодавством встановлюються вимоги у формі належності, достатності, допустимості та достовірності. Належними будуть ті електронні докази, котрі відповідають спірним

правовідносинам та підтверджують чи спростовують заявлені вимоги. Допустимість електронних доказів визначається через призму закону, тобто, зазначені докази мають бути отримані законним шляхом, без порушень будь чийх прав. Достовірність електронних доказів забезпечується тим, що на їх підставі встановлюється об'єктивна істина та дійсні обставини цивільної справи.

Стосовно допустимості електронного доказу, то хочемо відмітити, що електронний документ не може заперечуватися із підстави того, що він є у електронній формі.

Щодо достатності електронних доказів, то достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутності обставин справи, які входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [3].

Так от, електронні докази використовуються у судах за умови дотримання зазначених законодавством до них вимог. Законодавством також врегульовано питання порядку подання електронних доказів. Електронні докази подаються до суду в оригіналі, їх електронна копія засвідчена електронним підписом та паперова копія належним чином засвідчена.

Оригіналом електронного документа є електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [10].

Якщо такий документ був надісланий в інший спосіб, або зберігається на декількох носіях, кожен з його електронних примірників має статус оригіналу.

Для веб-сайтів оригіналом буде сторінка в мережі Інтернет, до якої можна отримати доступ за допомогою веб-браузера.

Оригіналом текстових, мультимедійних та голосових повідомлень є інформація на відповідному акаунті або пристрої, на якому вона була створена або отримана.

Для метаданих та баз даних оригіналом вважатиметься файл або група файлів, у яких містяться відповідні метадані або бази даних [11].

Стосовно зазначеного, то Верховний Суд підтвердив вказане і дійшов висновку, «що учасник справи на обґрунтування своїх вимог і заперечень має право подати суду електронний доказ в таких формах: 1) оригінал; 2) елек-

тронна копія, засвідчена електронним цифровим підписом; 3) паперова копія, посвідчена в порядку, передбаченому законом» [12].

Проте, варто відмітити й те, що Законом України «Про електронні документи та документообіг» визначено, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути перетворений у візуальну форму. Така форма може бути перенесена на папір у формі, придатній для приймання його змісту людиною [13].

Крім того, не може вважатись електронним доказом подана його паперова копія без оригіналу такого доказу, тому у будь якому випадку, до суду варто подавати оригінали електронних доказів або належним чином посвідчені його копії.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що використання електронних доказів у цивільному судочинстві досить глобально вплинуло на сам інститут доказування у цивільному процесі. Зокрема, для подолання усіх протиріч у сфері збирання та фіксації електронних доказів та витримання міжнародного рівня необхідним залишається взаємодія з міжнародними судовими органами та врегулювання суперечностей стосовно збирання, фіксації та застосування електронних доказів у цивільному судочинстві України. Також має створитись певний алгоритм дій щодо збирання та фіксації електронних доказів. Для цього наступним кроком має стати узагальнення національних та міжнародних правових систем, врахування розбіжностей та на їх основі створення єдиних вимог до збирання та фіксації електронних доказів.

Не менш важливим має стати напрацювання науковців та законотворців у сфері визначення оригіналу електронних доказів та зниження ризику пошкодження електронних доказів під час їх оцінки та дослідження. Також варто враховувати напрацювання судової практики та вносити корективи у законодавство для того, щоб з одного боку стало доступним застосування у цивільному процесі сторонами електронних доказів, а з іншого – створило можливість законодавчого врегулювання способів законного збирання та отримання електронних доказів, їх використання з дотриманням передбачених умов належності, достовірності, достатності та допустимості, що є необхідним для здійснення цивільного судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каламайко А.Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). 127–132.
2. Зімінік В. В. Електронні докази в цивільному процесі та їх застосування на практиці. *Актуальні питання вдосконалення діяльності Національної поліції України в сфері превенції та запобігання корупції*. 2017. С. 55–57.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6600>. (дата звернення: 18.04.2023)
4. Кодола Б. Електронні докази: регулювання, яке буде складно застосувати на практиці. URL: https://zib.com.ua/ua/131203elektronni_dokazi_regulyuvannya_yake_bude_skladno_zastosuvat.html
5. Мурадов В.В. Електронні докази: криміналістичний аспект використання. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 3–2. С. 313–315.
6. Павлова Ю. С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.
7. Судді Верховного Суду поділилися актуальною судовою практикою з питання доказування на підставі електронних доказів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1155803/>
8. Самонова В.В. Ознаки електронних доказів в адміністративному судочинстві. *Адміністративне та митне право*. Правова позиція, № 3 (32), 2021 С. 38–42. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202022/7.pdf>
9. Цехан Д.М. Правові аспекти використання цифрової інформації як доказу у кримінальному судочинстві. *Процесуальні, тактичні та психологічні проблеми, тенденції та перспективи вдосконалення досудового слідства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції. Одеса, 2008. С. 206–209.
10. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05 жовтня 2017. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (Дата звернення: 19.04.2023)
11. Електронні докази: інструкція з використання. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/elektronni-dokazi-instrukciya-z-vikoristannya/>
12. Постанова Верховного Суду від 27.11.2020 р. № 922/51/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417>
13. Про електронні документи та документообіг: закон України від 22 травня 2003. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#n7> (Дата звернення: 18.04.2023).